

Het vertrouwen van de burger in instituten in nationaal en regionaal perspectief

Marten Schalkwijk, 9 februari 2019

Nationale conferentie "Waarden, normen en moraal: een moreel kompas voor herstel en verdere ontwikkeling van Suriname"

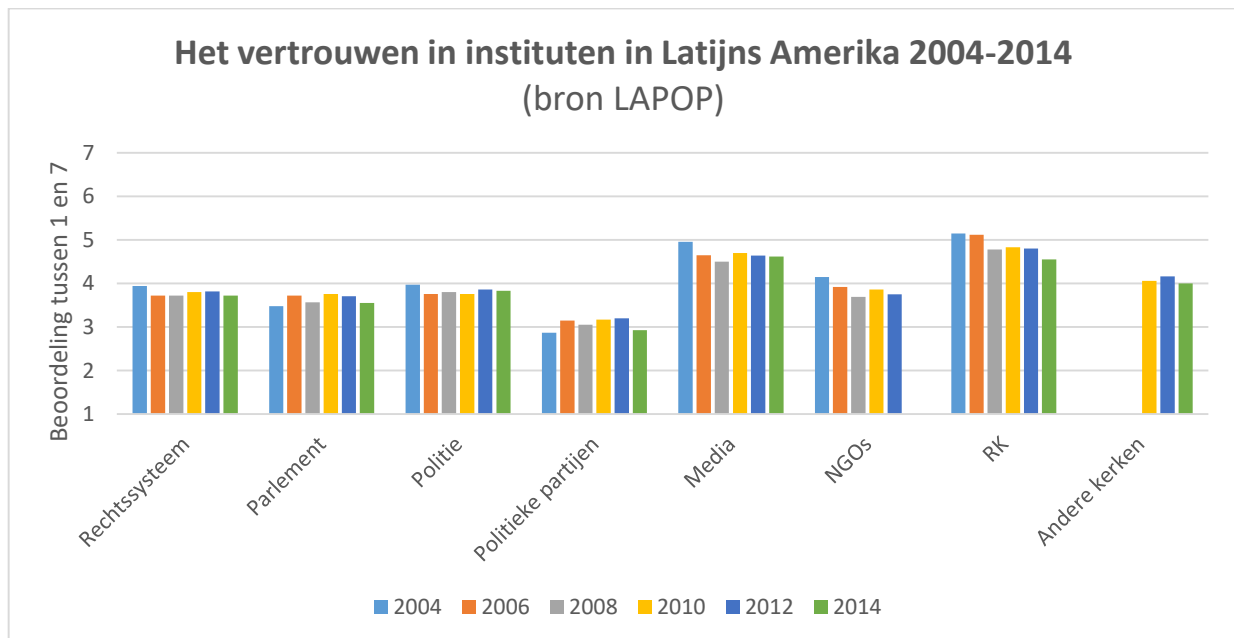
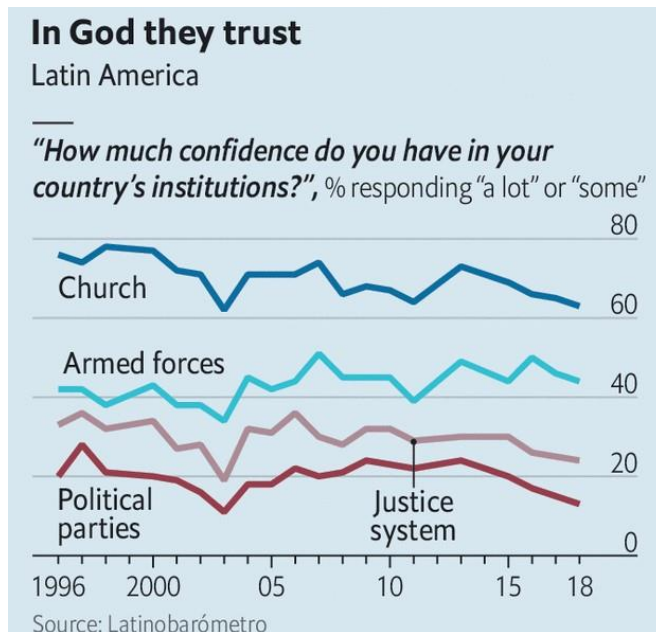
Inleiding:

Het thema van de conferentie laat zien dat er een duidelijk besef is dat de basis van een samenleving niet ligt in de economie of landbouw of technologie, maar in de morele orde. Er zijn inderdaad basiswaarden en normen die bepalen wat de aard van onze samenleving is en in welke mate die samenleving zich positief zal ontwikkelen. Vandaag zal ik proberen wat zicht op zaken te geven door te focussen op één van die waarden nl. vertrouwen (*trust*). Het blijkt immers dat het vertrouwen van veel burgers in hun regering erg gedaald is in onze regio. Uit een peiling die in 2016 is gehouden in 19 Latijns Amerikaanse landen, blijkt dat slechts 22% van de burgers geloofde dat de regering werkte voor het welzijn van het hele volk. Daarentegen vond 73% van de bevolking dat de regering in handen was van een kleine groep die zichzelf bevoorreedde. Dat geeft niet alleen de mening van de burgers weer, maar wellicht ook de realiteit in veel landen. Wanneer we dus herstel willen dan moet het vertrouwen van de burgers in het bestuur en vooral in de instituten en in de leiders weer toenemen. Dat gebeurt niet vanzelf, maar vergt een flinke inspanning.

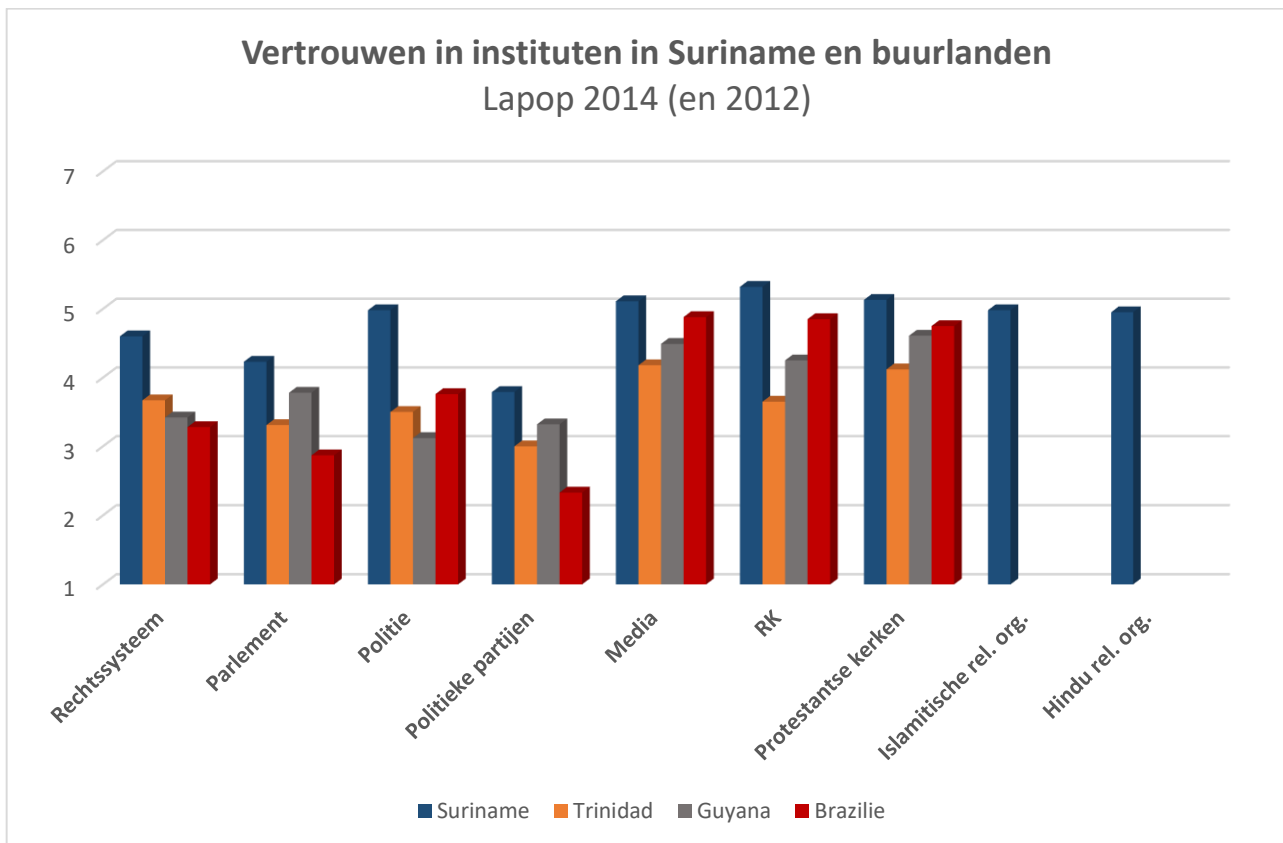
Vertrouwen in instituten is vrij laag

Regelmatig worden er onderzoeken gedaan naar de mate waarin de burgers van Latijns Amerika vertrouwen in hun instituten hebben. Dit gebeurt o.m. door de Americas barometer (LAPOP), de Latinobarometro, maar ook door Gallup. Allen laten dezelfde trend zien nl. een afname van het vertrouwen in de verschillende instituten zoals de rechterlijke macht, de politie, in eerlijke verkiezingen, in de democratie, in financiële instituten, maar ook in de kerk. Toch is het vertrouwen in de kerk (religieuze organisaties) nog een stuk groter dan in andere instituten.

Het gaat hier om gemiddelden wat betekent dat het per land kan verschillen. De data van de LAPOP peilingen laten dit ook zien (waarbij men tussen de 1 en 7 kon scoren en 4 dus het midden is). In de grafiek hieronder ziet u bijv. wat de scores zijn van Suriname en enkele landen in de buurt. Het blijkt dat het vertrouwen in Suriname in de instituten over het algemeen wat groter is dan in Guyana, Brazilië en Trinidad. Maar in geen van de landen zien we een hoge score.

Vertrouwen in instituten in Suriname en buurlanden Lapop 2014 (en 2012)

Wat we zien is dat de mensen toch meer vertrouwen in de religieuze organisaties hebben in Suriname dan in andere instituten. Dat is iets waar de religieuze organisaties rekening mee moeten houden, want het betekent dat een groot deel van de bevolking toch nog respect heeft voor de kerk, de tempel en de moskee als instituut. Dit is lang niet in alle landen zo bijv. in Nederland gaf 75% van de ondervraagden tijdens een onderzoek in 2017 aan dat zij vertrouwen hebben in de politie, terwijl slechts 31% vertrouwen had in de kerk.

Vertrouwen is de basis

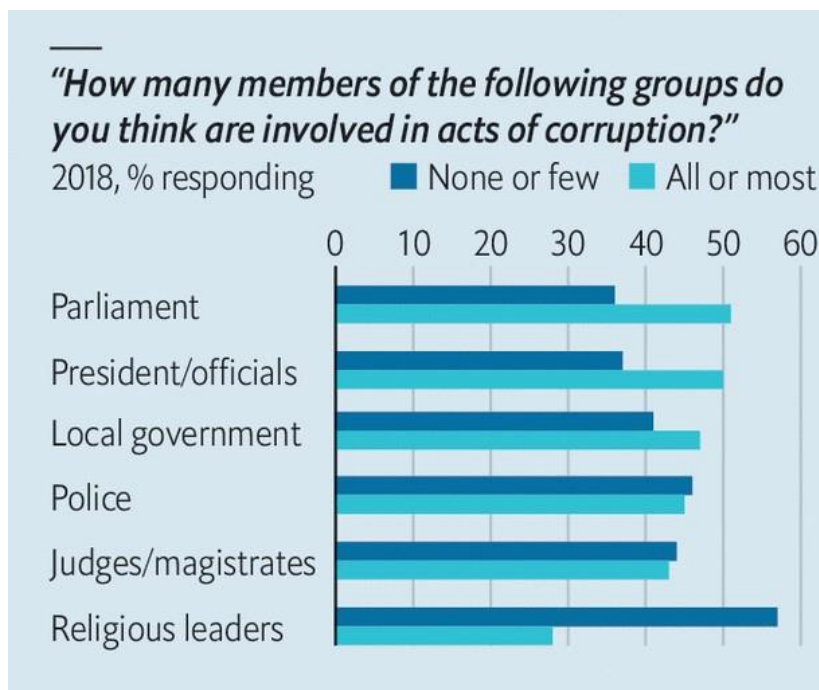
Vertrouwen is een belangrijke waarde in een relatie, in een organisatie, en in de samenleving. Zonder vertrouwen zal vrijwel elke relatie kapot gaan (vgl. man – vrouw). Een samenleving waar men elkaar alleen wantrouwt betaalt een hoge prijs voor dat gebrek aan vertrouwen. De laatste twintig jaar is men ook in de economie het belang van vertrouwen gaan inzien en zijn er een aantal boeken daarover verschenen. De economen geven aan dat het niveau van vertrouwen in de samenleving invloed heeft op de mate waarin de economie groeit. Professor John Whitney van de Columbia Business School deed zelfs de uitspraak dat “Wantrouwen de kosten van het zakendoen verdubbelt” (Covey, blz. 18). Veel grote bedrijven betalen kapitalen aan juristen die van alles en nog wat moeten onderzoeken en het bedrijf tegen allerlei vermeende acties moeten beschermen. Wanneer je iemand 100% vertrouwt dan ga je niet allerlei ingewikkelde contracten maken om een transactie vast te leggen, maar wanneer je iemand niet vertrouwt dan wil je je maximaal indekken tegen eventueel bedrog.

Een samenleving waar niemand elkaar meer vertrouwt valt uit elkaar. Wanneer twee delen van een land elkaar niet vertrouwen kan dat tot een afscheidingsbeweging leiden. Etnisch wantrouwen kan tot het onderdrukken van andere etnische groepen of zelfs burgeroorlogen leiden. Hetzelfde geldt voor religieus wantrouwen.

Vertrouwen zegt het van Dale woordenboek is “geloof in iemands trouw en eerlijkheid” of “met zekerheid hopen”. Het gaat dus om eerlijkheid en zekerheid. Indien iemand je vertrouwt betekent het dat hij af moet kunnen gaan op datgene wat je belooft. Een klein kind dat naar de kleuterschool gaat moet af kunnen gaan op het woord van de ouders dat die hem weer ophalen na school. Dat kind huilt misschien een paar dagen, maar daarna ziet hij dat de ouders hem inderdaad elke dag weer afhalen. Hij vertrouwt ze en huilt niet meer. In dit voorbeeld heeft vertrouwen niet alleen te maken met woorden, maar ook met daden. Het vertrouwen wordt door de daden ondersteund en opgebouwd.

Vertrouwen kan ook geschonden worden en dat kan resulteren in ondermijning van een relatie, organisatie, instituut en zelfs van de samenleving. Laat mij hier twee voorbeelden geven. Stel dat u een nieuw gebouw als organisatie wil neerzetten en uw leden geld vraagt. Men geeft flink, maar ziet al een jaar niets gebeuren en hoort niets meer hierover van het bestuur. Tegelijk ziet men wel dat de penningmeester zijn eigen huis flink verbouwt en een nieuwe auto koopt, terwijl die penningmeester niet veel verdient. Denkt u dat de leden nog meer geld gaan doneren? Nee, er is wantrouwen ontstaan tegenover het bestuur en dat werkt negatief door in de organisatie.

Tweede voorbeeld: De regering moet leiding geven aan het overheidsapparaat. Wanneer de burgers zien dat de ministeries, afdelingen, organisaties en instituten goed werken en behoorlijke diensten verlenen dan groeit het vertrouwen in de overheid. Wanneer het omgekeerde het geval is dan neemt het vertrouwen af. Bijv. je bent beroofd en je belt de politie; wanneer die snel komt en zaken keurig afhandelt stijgt jouw vertrouwen in dit instituut, maar als ze na twee dagen nog niet verschenen zijn, dan neemt het vertrouwen af. Het handelen van de overheid kan dus vertrouwen opbouwen of afbreken. Hetzelfde geldt voor alle instituten.

Bron: Latinobarometro (in The Economist)

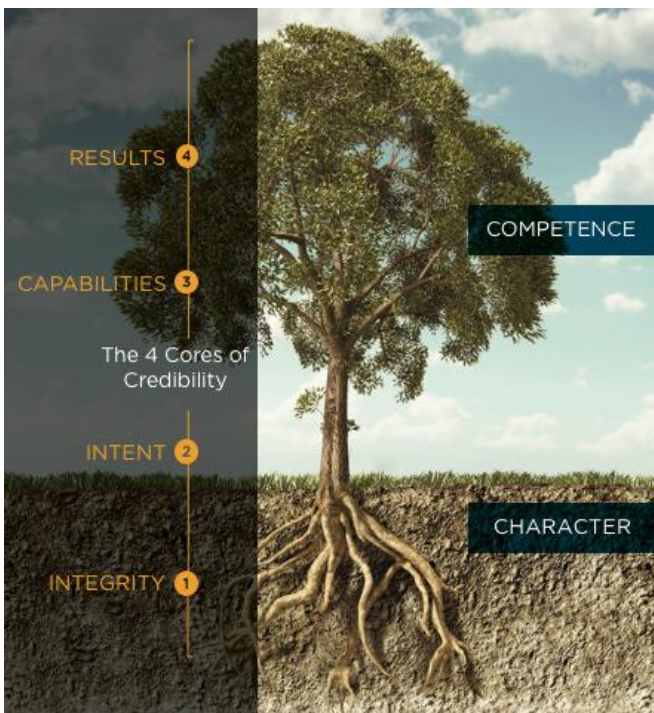
Corruptie ondermijnt het vertrouwen in de overheid en in instituten ook enorm. Blijkens de grafiek verdenken vele burgers in Latijns Amerika hun leiders van corruptie. De bestrijding van corruptie kan dus helpen om deze verdenking weg te maken, maar het niet bestrijden voedt het wantrouwen.

Bouwen aan vertrouwen

Ook op het gebied van leiderschap, zien we een toenemende belangstelling in het concept “vertrouwen”. Er zijn allerlei trainingen ontstaan om managers meer vertrouwen te leren en dan gaat het niet om meer zelfvertrouwen, maar om vertrouwen in medewerkers en anderen.

Stephen Covey heeft een interessant boek geschreven “The speed of trust” (De snelheid van het vertrouwen). Hij geeft een mooie illustratie van geloofwaardigheid (*credibility*).

Geloofwaardigheid heeft veel te maken met vertrouwen, want men gaat je vertrouwen wanneer hetgeen je zegt geloofwaardig is. Wanneer je bekend staat als een leugenaar of iemand die veel fantaseert zal men weinig vertrouwen in je hebben, maar indien men je kent als een hardwerkend eerlijk persoon die de waarheid spreekt, dan kom je geloofwaardig over.

Covey geeft aan dat geloofwaardigheid niet vanzelf komt. Er zijn vier aspecten die bijdragen tot geloofwaardigheid. Hij gebruikt de illustratie van een boom. De wortels liggen in de integriteit van de persoon: ben je eerlijk, ben je dezelfde persoon overdag en s’avonds wanneer niemand je ziet, heb je vaste kernwaarden. De stam bestaat uit de intenties (motieven) van de persoon: Zet je je in voor het algemeen belang of ben je alleen met jezelf bezig. Het derde aspect (de takken) heeft te maken met de capaciteiten van de persoon: Je wilt iets doen, maar kan je het ook, heb je voldoende kennis en ervaring. Tenslotte zijn er de bladeren aan de boom en die staan voor de resultaten: Uiteindelijk moet je laten zien dat de combinatie van motieven en kennis iets concreets oplevert, dat is jouw track record waar men naar kijkt. Er zijn mensen met goede bedoelingen en voldoende kennis van zaken, maar het lukt ze niet om iets concreets neer te zetten. Covey noemt de capaciteiten en resultaten samen de competenties van iemand. De motieven en integriteit hebben te maken met het karakter van de persoon.

De integriteit is niet zichtbaar (wortels zijn onder de grond) en kan je ook niet via een korte training veranderen. Het gaat om een langdurig proces van vormgeven, waarmee je liefst zo vroeg mogelijk mee begint. Dit ligt op het vlak van de opvoeding van ouders, school en zeker ook de religieuze opvoeding, waarbij men het onderscheid tussen goed en kwaad meekrijgt. Karakter

moet je er in slijpen en religieuze organisaties kunnen daar een behoorlijke bijdrage aan leveren, zodat de wortels van de persoon sterk en zuiver zijn. Uiteraard moet je het gedrag ook begeleiden, maar het begint bij de wortels. Moreel herstel is niet makkelijk, want het gaat niet om oppervlakkige veranderingen, maar om diepgaande processen. Het gaat ook om de selectie van de juiste leiders voor een organisatie, instituut of samenleving. Je moet leiders hebben die positieve rolmodellen zijn voor anderen, personen die door hun gedrag en hun track record laten zien dat zij een goed voorbeeld geven. De religieuze organisaties moeten alvast zelf het goede voorbeeld geven door hun leiders goed te selecteren en leiders die niet voldoen duidelijk aan te pakken d.w.z. de rotte appels uit de mand te halen.

Religieuze organisaties en de moraal

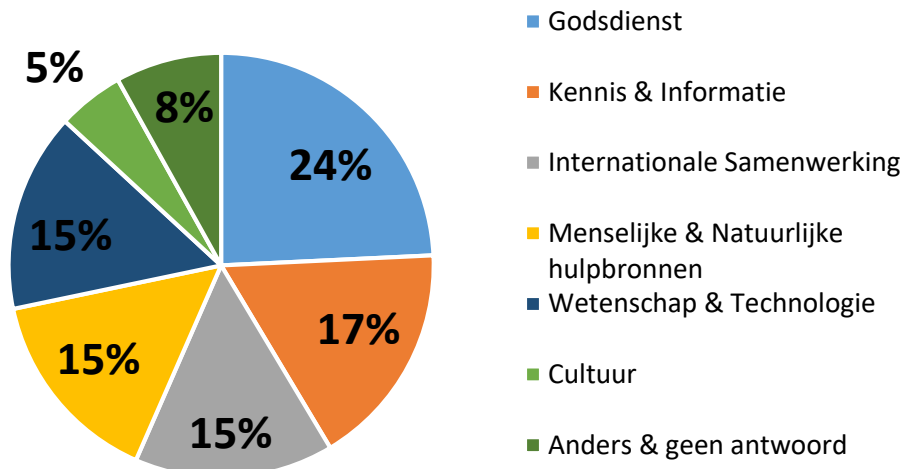
Moraal heeft te maken met de zeden die in een organisatie of samenleving als gewoonten worden herkend. Een samenleving waar goede zeden zoals eerlijkheid, rechtvaardigheid, behulpzaamheid, respect, samenwerking, opoffering, vertrouwen, e.d. gewaardeerd en beloond worden, is moreel sterk. Maar wanneer de goede zeden ondermijnd worden en oneerlijkheid, egoïsme, disrespect, misbruik, decadentie, e.d. de overhand krijgen dan is de samenleving in moreel verval. De Bijbel zegt het heel simpel: in een samenleving moet het goede beloond worden en het kwade gestraft worden. Wanneer het omgekeerde gebeurt, is er dus iets mis met die samenleving.

Er zijn voorbeelden van grote organisaties en sterke wereldrijken (zoals het Romeinse Rijk) die ten onder zijn gegaan aan moreel verval. De heersers werden decadent en sleepten de samenleving mee in het verval. Moreel herstel is het omgekeerde van moreel verval en betekent dat de goede zeden nagevolgd worden. Dit is ook het gebied van de cultuur en godsdienst, want die bepalen vaak wat de belangrijke zeden zijn die men behoort na te volgen. Wanneer de burgers de religieuze organisaties niet meer belangrijk vinden of vertrouwen dan neemt de invloed van de godsdienst op het leven –en dus op de geldende waarden en normen- af.

Er is helaas te weinig onderzoek gedaan naar de invloed van de godsdienst op het dagelijks leven van de mensen in Suriname. Ik grijp daarom terug naar een van de weinige onderzoeken op dit gebied dat in 2001 door pater Joop Vernooij en een team is gedaan. Er zijn toen ca. 300 christenen geïnterviewd, waarvan 45% aangaf dat het geloof in God een 'zeer grote rol' in hun leven speelt en nog eens 44% dat het een 'grote rol' speelt. Bij slechts 10% van de ondervraagden speelde het een kleine tot zeer kleine rol. Dat betekent dat je mag verwachten dat de kerk (maar wellicht geldt hetzelfde voor de tempel en moskee) een grote rol zou behoren te spelen in het leven van de burgers en daarmee in dat van de samenleving. Vreemd genoeg gaf slechts 40% van de ondervraagden aan dat de invloed van het Christendom in het persoonlijk en maatschappelijke leven van Surinamers 'groot' tot 'zeer groot' was. Op de vraag "Wat moet in de ontwikkeling van ons land en volk richtinggevend zijn?" werd godsdienst het meest genoemd (24%), gevolgd door kennis & informatie (17%), internationale samenwerking (15%), menselijke & natuurlijke hulpbronnen (15%), wetenschap & technologie (15%), cultuur (5%), terwijl 8% iets anders noemde of geen antwoord gaf (zie onderstaande grafiek) .

In 2001 vond 84% dat er sprake was van moreel verval in de samenleving, maar slechts 19% vond dat de kerk daar medeverantwoordelijk voor was. Zo een 60% vond dat de kerk/gemeente 'handhaver moest spelen van de belangrijke christelijke waarden en normen'; 42% vond zelfs dat de kerk de rol van 'hersteller van het moreel verval' moest spelen.

Wat behoort richtinggevend te zijn voor de ontwikkeling

De bovenstaande cijfers wijzen erop dat de bevolking wellicht meer ruimte geeft aan religieuze organisaties om verantwoordelijkheid te nemen, maar het lijkt alsof die organisaties zich juist minder uitspreken en minder bemoeien met de samenleving. Men beperkt zich veelal tot de eigen kerk, tempel of moskee. Soms heb ik het idee dat men zichzelf meer als dienstverleners ziet die door de gelovigen worden ingehuurd voor een huwelijk, begrafenis, of andere ceremonie. De religieuze leiders behoren als belangrijke dragers van de publieke moraal echter een grotere stem in de samenleving te hebben.

Moreel herstel

Hoe moeten we het moreel verval tegengaan en moreel herstel bevorderen?

De laatste jaren wordt er vaker gezegd dat vele belangrijke instituten ondermijnd worden i.p.v. versterkt worden. Moreel herstel betekent dat instituten zoals het gezin, het huwelijk, de kerk, maar ook de politie, de rechtsstaat, de media, de democratie, de NGOs, e.d. versterkt moeten worden. Vaak versterk je ze al door ze gewoon de ruimte en de middelen te geven om ze te laten werken zoals ze bedoeld zijn.

Bij het versterken behoort ook het voeren van behoorlijk bestuur en het afleggen van verantwoordelijkheid (accountability). Dat begint bij de religieuze organisaties ook intern bijv. in hoeveel kerken, tempels en moskeeën krijgen de leden een maandelijks overzicht van inkomsten en uitgaven? Hetzelfde geldt voor alle andere instituten in de samenleving.

Je gaat moreel verval ook tegen door te werken aan meer integere burgers en leiders. Daar ligt zeker een taak voor de religieuze organisaties. Integriteit betekent vooral dat men het onderscheid tussen goed en kwaad kent en daar ook naar handelt. Dat wil zeggen handelen naar de waarden die je hebt en niet opportunistisch naar de moraal van de dag. Religieuze organisaties moeten dit soort leiderschap niet alleen in eigen gelederen stimuleren, maar ook in de samenleving.

Referenties:

The Economist: The Latinobarometro survey: Latin Americans are dejected about democracy. Printed edition, 18 november 218.

Mollie J. Cohen, Noam Lupu, Elizabeth J. Zechmeister (eds.): The political culture of democracy in the Americas, 2016/17; a comparative study of democracy and governance. Vanderbilt University, 2017.

Jack Menke, Marten Schalkwijk, Jaïr Schalkwijk, Mitchell Seligson: The political culture of democracy in Suriname and the America's 2012: Towards equality of opportunity. Vanderbilt University, 2013.

James Q. Wilson: The moral sense. Simon & Schuster, New York, 1997.

Francis Fukuyama: Trust. Simon & Schuster, New York, 1996.

Stephen M.R. Covey & Rebecca R. Merrill: The speed of trust. Pocket Books, New York, 2008.

Barbara A. Misztal: Trust in modern societies. Polity Press, Cambridge, 1996.

LAPOP data en publicaties: <https://www.vanderbilt.edu/lapop/>

Latinobarometro data en publicaties: www.latinobarometro.org

Onderzoek J. Vernooij (2001) m.m.v. H. Gezius en J. Sopawiro. Data ingevoerd door Nikos.

Centraal Bureau voor de Statistiek Nederland: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/22/meer-vertrouwen-in-elkaar-en-instituties>